

บทที่ 5

ปฏิกิริยาของสตรีไทยต่อนโยบายการเชิดชูบทบาทของการเป็น "เมีย" และ "แม่" ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

บทนี้เป็นการพยายามทำความเข้าใจปฏิกิริยาของสตรีไทยที่มีต่อนโยบายการเชิดชูบทบาทของการเป็น "เมีย" และ "แม่" ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระยะเวลา 2481-2487 พบว่ามีปฏิกิริยาแบ่งได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านพอใจกับไม่พอใจในนโยบายดังกล่าว ด้านพอใจเกิดขึ้นในกลุ่มของสตรีชั้นสูง และ ข้าราชการสตรี ส่วนด้านไม่พอใจเกิดขึ้นจากความเชื่อของกลุ่มสตรีชนชั้นกลางที่กำลังศึกษาวิชากฎหมายอยู่ ในบทนี้จึงแบ่งการอธิบายออก คือ หัวข้อแรกและหัวข้อที่สอง ทศนะ เริงบวกและทศนะ เริงลบของสตรีไทยต่อนโยบายการเชิดชูบทบาทของการเป็น "เมีย" และ "แม่" หัวข้อที่สาม ปฏิกิริยาของสตรีสามัญชนและหัวข้อสุดท้าย การเรียกร้องสิทธิของสตรีช่วง พ.ศ.2481-2487

ทศนะ เริงบวกของสตรีไทยต่อนโยบายการเชิดชูบทบาทของการเป็น "เมีย" และ "แม่"

ดังที่ได้กล่าวในบทที่ 2 ว่า ในสมัยสร้างชาติของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีการกำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบายพัฒนาบทบาทของสตรีในการเป็น "เมีย" และ "แม่" ทั้งนี้ด้วยตระหนักในความสำคัญของสตรีไทยในการสร้างชาติ ทั้งในการสร้างกำลังพลเมืองอันเป็นหน้าที่ของสตรีไทยโดยธรรมชาติ สตรีไทยยังมีหน้าที่ในการดูแลบ้านเรือน สามิ บุตรีธิดา และกิจการทั้งหลายภายในครอบครัว อันเป็นหน่วยเล็กสุดของสังคมที่มีความมั่นคง อันเป็นรากฐานของความมั่นคงของประเทศชาติโดยส่วนรวมอีกด้วย นอกจากนั้นสตรีไทยยังต้องมีหน้าที่ในการสร้างชาติทางด้านวัฒนธรรม ช่วยเหลือสังคมรวมทั้งหน้าที่ในการป้องกันประเทศชาติในยามสงคราม

หากจะประเมินกลุ่มของสตรีที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าวอย่างชัดเจนก็คือ กลุ่มสตรีในชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง ซึ่งสตรีในกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มแนวหน้าในการดำเนินงานเพื่อยกฐานะของสตรีสามัญชนทั้งในด้านการศึกษาและวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ในระยะต่อมาและการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวได้มีส่วนเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคมของสตรีกลุ่มนี้อย่างมาก

เนื่องจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีทัศนคติในเรื่องบทบาทความสำคัญของสตรีต่อการสร้างชาติว่า สตรีไทยควรจะสามารถรับผิดชอบโดยตรงต่อกิจกรรมในด้านสังคมสงเคราะห์ด้วยกิจกรรมดังกล่าวเป็นงานที่ละเอียดอ่อนจะต้องอาศัยความละเอียดรอบคอบ ความอ่อนโยน ความเห็นอกเห็นใจและความอดทนอย่างสูงซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งที่มืออยู่พร้อมแล้วในตัวของผู้สตรีและงานสังคมสงเคราะห์นี้ถือได้ว่าเป็นงานสร้างคนให้มีคุณภาพ เพื่อมาเป็นผู้สร้างชาติอีกทีหนึ่ง ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของสตรีโดยตรงในขณะที่ผู้ชายโดยทั่วไปจะมีหน้าที่สร้างชาติในส่วนรวม

นอกจากนี้รัฐบาลได้จัดตั้งสำนักงานวัฒนธรรมฝ่ายหญิงและสโมสรสภากาชาดวัฒนธรรมฝ่ายหญิงขึ้นได้มีการจัดตั้งข้าราชการสตรีระดับสูง ภรรยาข้าราชการเข้ามาทำหน้าที่เป็นกรรมการสาขาต่าง ๆ ในสภากาชาดวัฒนธรรมฝ่ายหญิง กำหนดนโยบายพัฒนาสตรีไทยในระยะยาวด้วยการศึกษาปัญหา วางโครงการปรับปรุงและยกฐานะสตรีไทย รวมทั้งเสนอแนวทางการแก้ไขต่อรัฐบาล มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ ตามนโยบายของรัฐบาลและการช่วยเหลือประเทศชาติในยามสงคราม รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือสนับสนุนรัฐบาลในการจัดงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานวันแม่ งานสมรสหมู่ การสอนหนังสือผู้ใหญ่ การเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งหลาย กิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งใหม่ที่รัฐบาลได้จัดทำขึ้น และจะประสบความสำเร็จได้ก็จะต้องอาศัยการเข้ามา มีบทบาทของสตรีเป็นสำคัญ

บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้เข้ามา มีบทบาทดังกล่าวล้วนเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและพัฒนาสตรีไทยมาแล้วทั้งสิ้น อาทิเช่น ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม มจ.พิจิตรจิราภา เทวกุล อาจารย์ใหญ่โรงเรียนราชินี นางนิลรัตน์ บรรณาสัทธาวิธาน อาจารย์ใหญ่วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ แพทย์หญิงเฟียร เวชบุล คุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ กรรมการของสมาคมสตรีไทย เป็นต้น (นันทิรา ขาภิบาล , 2530 : 229)

การเข้ามา มีบทบาททางด้านสังคมของสตรีไทยชั้นสูงและข้าราชการสตรีดังกล่าวทำให้สตรีกลุ่มดังกล่าวสันทัดและเชื่อมั่นมากขึ้นว่านี่คือก้าวสำคัญของสตรีสู่สังคมกล่าวคือจากการที่สตรีกลุ่มนี้ได้รับการคาดหวังให้ออกมา มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินนโยบาย

การเผยแพร่อุดมการดังกล่าวด้วยการเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการชุดต่างๆ อาทิ คณะกรรมการพิจารณาเรื่องราวร้องทุกข์ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเผยแพร่ อุดมการณ์แม่เรือนให้กับสตรีทั่วไปได้รับทราบและปฏิบัติตาม เหล่านี้นับเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้สตรีกลุ่มนี้เริ่มตระหนักและเห็นปัญหาความไม่ชอบธรรมที่สตรีได้รับ

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนในประเด็นนี้ คือการที่ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ได้กล่าวว่าการจัดตั้งสำนักวัฒนธรรมหญิงทาสตรีไทยมีโอกาสได้แสดงความสามารถของตนเองและเกิดสำนักทำงานบ้านงานเรือนนั้นถึงแม้จะเป็นหน้าที่ของสตรีโดยตรง แต่ก็กำหนดภาระหนักที่สตรีจะต้องใช้เวลาทุ่มเทด้วยตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมง ผู้หญิงยังมีความรับผิดชอบต่อสังคมรอบ ๆ ตัว และต่อความเจริญเติบโตทางปัญญาของบุตรธิดาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีชั้นกลางที่มีการศึกษาแต่ไม่ค่อยได้ใช้สติปัญญาให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะในการดำเนินงานของสำนักวัฒนธรรมหญิงท่านผู้หญิงละเอียดจึงมอบหมายงานให้ภรรยาผู้ว่าราชการจังหวัด ดังที่ท่านผู้หญิงเล่าว่า

"เราเป็นสาขาหนึ่งของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติและรับงานทั้งสี่แขนงคือ ส่งเสริมระเบียบประเพณี วรรณกรรม เนติกรรมและศิลปกรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับสตรีมาทำ ก็ได้ทำงานไว้มากจนจำแทบไม่ได้ว่ามีอะไรบ้าง ที่ใหญ่ ๆ ก็คือได้จัดตั้งสมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมขึ้นทุกจังหวัดในประเทศ และจัดตั้งระเบียบไว้ว่าให้ภรรยาผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นนายกโดยมี อาจารย์ใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดเป็นเลขานุการ ทั้งนี้เพราะมี จุดประสงค์ให้ภรรยาผู้ว่าฯ ได้เอาใจใส่สอดส่องความเป็นอยู่ของราษฎร เป็นหูเป็นตาช่วยสามีและเป็นผู้นำในกิจการด้านสังคมสงเคราะห์ ดิฉัน ตั้งกฎไว้ว่าต้องออกเยี่ยมราษฎรคู่กับสามีทุกครั้งเมื่อเกิดเดือดร้อน เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม หรือกันดาร ก็มีหน้าที่จัดหน่วยบรรเทาทุกข์จัดอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ผ้าห่มใบแจก"... "ที่ต้องตั้งระเบียบให้ภรรยาผู้ว่าฯ เป็นนายกสมาคมเพราะ เธอจะได้อาศัยใช้กำลังคนและกำลังปัญญาของท่านผู้ว่าฯ ใครอื่น ที่ไหนจะอยู่ในฐานะผู้ประสานงานที่เหมาะสมเท่า" (ผู้หญิงวันนี้ "จากการบ้านสู่การเมือง", 2517 : 64-65)

อนึ่ง ในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีข้าราชการสตรีเป็นจำนวนมาก เป็นผู้ที่จบการศึกษาสมัยใหม่และเริ่มเข้าประกอบอาชีพรับราชการ รัฐบาลสมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กำหนดให้ข้าราชการสตรีเข้ามามีบทบาทสนับสนุนกิจการของรัฐด้วยการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการชุดต่าง ๆ ที่ทางราชการกำหนดให้มีการจัดตั้งขึ้น เช่น คณะกรรมการสอดส่องความประพฤติข้าราชการสตรี กรรมการจัดเลี้ยง คูณสถานที่ กรรมการองค์การส่งเสริมการสมรส กรรมการพิจารณาการแต่งกายของสตรี ฯลฯ การได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ ของรัฐบาล ข้าราชการสตรีส่วนใหญ่ก็ให้ความร่วมมือด้วยดี และมีความพอใจในระดับหนึ่ง แม้แต่ผู้ที่มีความคิดเห็นค่อนข้างก้าวหน้าดังเช่น ม.ล.บุญเหลือ กุญชร ข้าราชการสตรีในสมัยนั้นที่ได้ร่วมทำงานกับสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ได้มีส่วนในการปรับปรุงวัฒนธรรมไทยในพ.ศ. 2485 ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการในคณะกรรมการชุดหนึ่งที่ทำหน้าที่พิจารณาเครื่องแต่งกายสตรีไทยในโอกาสต่าง ๆ แล้วทำคำแนะนำในการใช้ได้รับมอบหมายให้ช่วยดำเนินการเกี่ยวกับการสมรสหมู่ขององค์การส่งเสริมการสมรสแม้จะไม่ได้แสดงความสนับสนุนแต่ก็ไม่ได้คัดค้านแต่อย่างใด ซึ่ง ม.ล.บุญเหลือ เล่าถึงเหตุการณ์ในขณะร่วมทำงานเกี่ยวกับการสมรสหมู่ ว่า

ในการสมรสหมู่นี้ ผู้ที่ได้ร่วมในงานคงจะจำความสนุกได้ เจ้าสาวที่เข้าพิธีแต่งงานพร้อมกันเป็นจำนวนหลายสิบคู่ ส่วนต้องแต่งกายอย่างเจ้าสาวฝรั่ง คือ สวมกระโปรงกรอมเท้าสีขาว มีผ้าคลุมผมสีขาวปล่อยชายยาวระสวนล่างของท่อนบนของร่างกาย สวมรองเท้าสีขาว ถุงเท้าจาวไม่ได้ว่าสีอะไร เจ้าสาวเหล่านี้เป็นหญิงสาวที่ไม่ค่อยเคยชินกับการแต่งกายอย่างชาวกรุง อดอยากมาจากอำเภอชนนอกบางคนก็ไม่เคยสวมเสื้อชั้นใน เจ้าหน้าที่ต้อง "ขัดสีฉวีวรรณ" กันเป็นการงานทีเดียว ครั้นแต่งกายเสร็จแล้ว "เผ่าแก่" มารับตัวจากสถานที่แต่งตัวไปเข้าพิธี "เผ่าแก่" เป็นข้าราชการสตรีโดยมากเพื่อนของข้าพเจ้าคนหนึ่งเป็นเผ่าแก่ด้วย เมื่อเห็นเจ้าสาวแต่งกายเสร็จบริบูรณ์ตามแบบแล้ว ก็ออกปากว่า "สวยดีเหมือนฉนวนรับศีล" (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2516 : 861)

ในด้านการช่วยเหลือชาติยามสงคราม รัฐบาลของ จอมพล ป.พิบูลสงครามได้ กระตุ้นให้สตรีไทยสนใจต่อสภาพความเป็นไปของบ้านเมือง เพื่อเป็นการสนับสนุนให้สตรี ไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกพลอยและเป็นการสนับสนุนการป้องกันประเทศในยาม สงคราม การช่วยเหลือในด้านการสังคมสงเคราะห์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัด ตั้งหน่วยงานต่าง ๆ ขึ้นดังต่อไปนี้ อาทิ เช่น กองอาสาภาค สันนิบาตป้องกันและ บรรเทาภัยทางอากาศ ส่งผลให้สตรีไทยโดยเฉพาะผู้ที่ประกอบอาชีพพยาบาล และ กองอาสาภาค ได้มีโรกาสาใช้ความสามารถของตนช่วยเหลือผู้อื่นตามถนัด ดังปรากฏว่า น.ส.มณี สหสสานนท์ ซึ่งรับราชการเป็นพยาบาลในโรงพยาบาลศิริราช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2462 เมื่อเกิดภาวะสงครามได้มีบทบาทสำคัญในการปรับปรุงกิจการด้านการรักษาพยาบาล ให้คล่องตัวขึ้น เหมาะสมกับความต้องการของชาติในขณะนั้น ด้วยการตัดแปลงห้องเรียนที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นโรงพยาบาลชั่วคราวสำหรับผู้บาดเจ็บทางอากาศ และได้ตัด แปลงรถประจำทางให้เป็นรถผ่าตัดเคลื่อนที่เพื่อช่วยผ่าตัดทหารที่บาดเจ็บจากชายแดน (สภาสตรีแห่งชาติ, 2521:172) นอกจากนี้ในการจัดตั้งกองทหารหญิงขึ้นโดยมีเป้าหมาย เพื่อให้เป็นกองกำลังส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือรัฐบาลในยามสงคราม รวมทั้งเป็นการ ปลูกใจประชาชนในยามสงคราม แม้ว่าโดยทั่วไปทหารหญิงจะไม่มีบทบาทอะไรดังกล่าว มาแล้วในบทที่แล้ว แต่หากพิจารณาถึงทัศนคติของสตรีต่ออาชีพนี้ อาจกล่าวได้ว่าค่อนข้าง พอใจในการเป็นทหารหญิง การออกมามีบทบาทในสังคมของผู้หญิงไทยในระหว่างสงครามนั้น สตรีไทยได้มีความรู้สึกว่าได้แสดงความสามารถ ความกล้าหาญและต้องเสียสละอย่างมาก ไม่แพ้ผู้ชาย ดังจะเห็นได้จากการเขียนบรรยายความรู้สึกของนักเรียนนายร้อยหญิง ปี พ.ศ. 2486 ในการที่ได้มีโอกาสมารับใช้ชาติ โดยการเป็นนักเรียนนายร้อยหญิงรุ่นแรก จากความหวาดหวั่นต่อการเป็นทหารของชาติ อาทิเช่น นนร.หญิง จีรวังส์ พิบูลสงคราม ธิดาของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งกล่าวว่า

"ฉันรักเกียรติแห่งการเป็นหญิงมาก แต่การเป็นทหารหญิงเป็นเกียรติ ที่ฉันรักมากกว่า และเกียรติที่ฉันรักมากที่สุดคือ การที่จะมีโรกาสาได้จารึก ชื่อที่อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ"

ในตนเองเดียวกัน นนร.หญิงสุคนธ์ สรวีสูตร กล่าวว่า

"ฉันภูมิใจที่แม่ฉันเป็นหญิง ฉันก็มีโอกาสรับใช้สนองคุณชาติด้วยการเป็นทหาร
เยี่ยงชาย ฉะนั้นฉันจะปรับปรุงตนเองให้มีสมรรถภาพเหมาะกับเกียรติที่ฉันได้รับ"

ส่วน นนร.หญิง สนาน สุขสภา ได้แต่งคำประพันธ์ที่ตนมีความภูมิใจในการเป็น
นักเรียนทหารหญิง ว่า

"นักรบไทยใจแค้นกล้า	เหลือหลาย
ทหารเสือคือชาติชาย	เก่งกล้า
ทหารหญิงต่างมุ่งหมาย	ผดุงเกียรติ นักรบนา
ตั้งใจอันแรงกล้า	สละชีพเพื่อไทย

(วรรณคดีสาร, 2486 : 34-37)

ทัศนะเชิงลบของสตรีไทยตอนนโยบายเชิงบูรณาการเป็น "เมีย" และ "แม่"

เมื่อเราพิจารณาดูในระดับปรากฏการณ์ เราจะพบว่าภายใต้การดำเนินนโยบาย
ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้ความสำคัญต่อ "ครอบครัว" มากแต่อย่างไรก็
ตามในยุคนี้ก็ไม่ปรากฏว่ามีการแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วย
ครอบครัวซึ่งประกาศใช้มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2478 แต่อย่างใด ฉะนั้นสตรีไทยในสมัยดัง
กล่าวมาแล้วจะได้รับสิทธิทางสังคม มีโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น แต่ในด้านการดำเนิน
ชีวิตครอบครัวและสังคมแล้วถือว่าสตรีไทยยังคงมีฐานะตกต่ำกว่าผู้ชาย โดยเฉพาะ
สตรีที่สมรสแล้ว ดังจะเห็นได้จากกฎหมายดังกล่าว การที่สตรีจะทำงานนิติกรรมใด ๆ ก็จะต้อง
ได้รับการยินยอมจากสามี รวมไปถึงสิทธิในการปกครองบุตร การประกอบอาชีพและการ
เลือกที่อยู่อาศัย (นันทิรา ขามภิบาล, 2530 : 246) นอกจากนั้นในการปฏิบัติด้าน
ครอบครัวระหว่างสามีภรรยา ก็ยังแสดงให้เห็นถึงค่านิยมในระบบชายเป็นใหญ่ สตรีก็มี
ฐานะต่ำและต้องยอมรับการกระทำของสามีของตนอย่างไม่มีทางเลือกเลย ดังปรากฏาน

จดหมายร้องเรียนของสตรีผู้หนึ่ง ซึ่งมีมาถึง จอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. 2485 ตอนหนึ่งว่า

...บางทีพะท่านจะยังไม่ซาบว่า พลเมืองอีกจากพวกหนึ่งแห่ง ประเทศของเรา รวมทั้งข้าราชการและไม่ใช่ข้าราชการประพริศตน อย่างไร ถูกต้องตามวัชนธัม ซึ่งพะท่านได้พยายามเรียกร้องและจัด ส้างให้ดีขึ้นในทุก ๆ ทาง (กาย-วาจา-ใจ)แก่พลเมืองแห่งประเทศ ชาติของเราหรือไม่ ดังนั้นในที่นี้ฉันอยากขอกราบเรียนแต่พะท่านได้ ซาบว่า พลเมืองจากพวกนี้ยังประพริศตนไม่มีวัชนธัมดังความมุ่งหมายของ พะท่าน หรือน่าความเจริญมาสู่ประเทศชาติของตนไม่ ไม่สมกับผู้เป็น พ่อบ้าน-ประมุขแห่งครอบครัว เพราะได้ไปมั่วสุมกันเล่นก็ลาชนิดหนึ่ง จะเรียกว่าการพนันได้...บางคนเล่นกันหยุดตลอดทั้งวัน แล้วก็ตลอดทั้งคืนอีก ไม่ต้องรับประทานไม่ต้องนอนลิ้มบุตรภรรยาทางบ้านโดยสิ้นเชิง...ยิ่งกว่านั้น ยังผลาห้บุตร ภรรยา พลอยได้รับเสถภัยไปด้วย เนื่องจากสามีใช้อานาจ ปาเถื่อนเอาเงินไปเล่น "หมากรุก"...

(หจข., ร.7-ร.8.2/1971 , เรื่อง นางบุญเรือง จันทระจิรากร ร้องทุกข์ ว่าสามี กระทำการโหดร้ายทารุณ (10 พฤษภาคม 2486-14 พฤษภาคม 2486)

คำนิยามในเรื่องเกี่ยวกับสถานภาพสตรีในสมัยดังกล่าว ยังได้แสดงออกมา อย่างชัดเจนในการที่ผู้ชายยังคงมีทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าของสตรีในด้านการผลิตพลเมือง หรือ ำให้กำเนิดบุตรเพื่อสืบสกุล อันเป็นการมองผลประโยชน์แต่เฉพาะในแง่ของฝ่ายชายเพียง ฝ่ายเดียวโดยไม่เห็นคุณค่าของสตรีในด้านอื่น ซึ่งเป็นทัศนะที่ถือได้ว่าเป็นตัวกำหนดสำคัญ ต่อการคงอยู่ของสถานะอันตกต่ำของสตรีไทยโดยส่วนรวม ดังปรากฏในจดหมายของผู้ใช้ นามว่า "ศักดิ์" ที่เสนอให้แก้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วย ครอบครัว มีข้อความตอนหนึ่งเสนอว่า

...พูดถึงภรรยาที่กตมาขอร้องเกิดบังเอิญมีอุบาสกไม่มีลูก หรือ ไม้ได้
 ซึ่งจะเรียกกันตรง ๆ ว่าไม้ได้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติเลย แต่กลับมีสิทธิ
 ทางกฎหมายได้สมบูรณ์เต็มที่ ส่วนที่เป็นภรรยาลับเกิดมีลูกซึ่งเท่ากับได้ทำ
 ประโยชน์ให้แก่ชาตินั้น ทางกตมาขอร้องกลับกล่าวเป็นถ้อยแถลง
 บำเรอเสียเช่นนี้ ถูกหลักนโยบายการสร้างชาติในทางเฉพาะพลเมือง
 แล้วหรือ ... (หจข., สร.0201.25/913, ผู้ใช้นามว่า "ศักดิ์" เรื่อง
 ขอให้แก้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว
 พ.ศ. 2485)

นอกจากนี้ยังมีปัญหาความไม่เท่าเทียมทางด้านการศึกษา แม้ว่ารัฐบาลของ
 จอมพล ป. พิบูลสงคราม จะมีการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่สตรีมากขึ้น รัฐบาลก็
 ความพยายามที่จะจัดตั้งโรงเรียนมัธยมสตรีทั่วทุกจังหวัด ดังนั้นในช่วงหลังนี้มีสตรีได้เข้า
 ร่วมในระบบการศึกษามากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะสตรีในชนชั้นกลางและชั้นสูง แต่การจัด
 ตั้งโรงเรียนมัธยมสตรี ยังถูกมองว่าเพื่อเป็นสถานศึกษาที่มุ่งจะประสาทวัฒนธรรมทางการ
 ศึกษา และหน้าที่อันจำเป็นแก่หญิงสาวโดยพยายามอบรมสตรีไทยให้ตระหนักในจริยธรรม
 ของชาติและคุณสมบัติของสตรี ในโรงเรียนมัธยมสตรีบางแห่งได้แทรกวิชาการเรียนไว้
 ในหลักสูตร เพื่อฝึกฝนอบรมนักเรียนสตรีให้เป็นแม่เรือนและมารดาที่ดีของชาตินอกจากนี้
 การขยายโรงเรียนวิสามัญการช่างสอนหนักในทางวิชาการเรียนเพียงอย่างเดียว แต่
 โรงเรียนวิสามัญการช่างประเภทนี้ยังคงมีอยู่น้อยโรงเรียน ฉะนั้นโรงเรียนมัธยมสตรีจึงเป็น
 สถานศึกษาสำคัญที่สุดสำหรับอบรมสตรีไทย ให้มีความรู้ทางวัฒนธรรมและหน้าที่สำคัญ
 ของสตรีในอันที่จะเป็นแม่เรือนและมารดาที่ดีของชาติ

นอกจากนี้ในด้านการประกอบอาชีพก็ยังคงมีความไม่เท่าเทียมกันดังได้กล่าวมาแล้ว
 ในบทที่ 3 กล่าวคือ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม สตรียังถูกมองว่าเป็นเพศอ่อนแอ
 ค่านิยมของสังคมในยุคนั้นยังคงมองว่างานที่เหมาะสมกับสตรีควรจะเป็นงานที่จำเป็นจะต้องใช้
 สตรีจริง อาทิ นางพยาบาล ครู และงานด้านบริการ อันได้แก่ งานด้านบริการ
 เสริมความงาม อาชีพศิลปิน และงานบริการในโรงแรม เป็นต้น ในด้านโอกาสที่จะ
 ก้าวหน้าหญิงมีน้อยกว่าชาย เกือบทุกกลุ่มอาชีพ อาชีพที่ได้รับการยกย่องจากสังคมจะมีแต่ชาย

เท่านั้น หรือมองเห็นจากตำแหน่งหน้าที่การงานแม้ภายในอาชีพเดียวกัน ตำแหน่งงานระดับบริหารหัวหน้างานก็ยังมีสัดส่วนของผู้ชายเป็นส่วนมาก

ประเด็นปัญหาที่ตั้งคำถามมาแล้วนี้ได้เคยอยู่ในความสนใจของหนังสือสำหรับสตรี นับตั้งแต่ยุคแรกจนถึงยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อาทิ สตรีศัพท์ (2465) สตรีไทย (2468) หญิงไทย (2475) เป็นต้น ความหวังของกลุ่มสตรีชั้นกลางที่ได้รับการศึกษา โดยเฉพาะสตรีที่มีความคิดเรียกร้องเพื่อสิทธิ ต้องการเป็นกลุ่มที่ทำตัวเป็น "ปากเสียง" ให้กับสตรีในเรื่องราวต่าง ๆ ที่สตรียังไม่ได้รับความยุติธรรมอย่างเพียงพอ พร้อม ๆ กับพยายามยกสถานะภาพของสตรี ปัญหาเร่งด่วนที่สตรีหัวก้าวหน้ากลุ่มนี้เห็นว่าเป็นปัญหาเร่งด่วนต้องเร่งดำเนินการพิจารณาแก้ไข อาทิ ปัญหาการไร้การศึกษา การเรียกร้องให้แก้ไขกฎหมายให้ชายมีภรรยาได้เพียงคนเดียว ดังปรากฏว่าหนังสือพิมพ์หญิงไทยฉบับแรก ออกเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2475 ได้พัฒนาแนวทางใหม่ของการเรียกร้องสิทธิสตรี คือ มิได้มุ่งโจมตีระบบชายเป็นใหญ่เพียงอย่างเดียวแต่ได้มองปัญหาเศรษฐกิจการเมืองที่สตรีและประชาชนวงกว้างประสบอยู่ เช่น เรียกร้องให้มีการปรับปรุงระบบเศรษฐกิจของประเทศ โดยให้รัฐจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้น และนอกจากนี้ยังได้เรียกร้องให้ยกเลิกการเก็บภาษีคนจน รวมทั้งวิเคราะห์ข่าวการเมืองมากยิ่งขึ้นทั้งนี้เพื่อให้สตรีสนใจกิจการบ้านเมืองนอกเหนือจากเรื่องการบ้าน บทบรรณาธิการที่แหลมคมและไม่เกรงกลัวใครทำให้หนังสือพิมพ์ต้องถูกปิดเป็นเวลาถึง 20 วัน คือในวันที่ 29 พฤศจิกายน-18 ธันวาคม 2475 ในฐานที่ลงข่าวเรื่อง "อยุธยาเนค" ซึ่งเจ้าหน้าที่เห็นว่า เป็นบทประพันธ์อันเป็นเลี่ยนหนามแผ่นดินตามมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พระพุทธศักราช 2470 (หลักเมือง, 30 พฤศจิกายน 2475) การที่ หญิงไทย พยายามเผยแพร่ความคิดใหม่ ๆ เช่น ในคอลัมน์ "ตู้ทองของเธอ" ได้ให้ความรู้เรื่องสิทธิการเมือง เช่น คอมมิวนิสต์ อนาคิสต์ เป็นต้น และยังพยายามเป็นปากเสียงให้กรรมกรสตรีที่มิได้รับความเป็นธรรมในเรื่องสภาพการทำงาน ค่าจ้าง ทั้งยังมีนโยบายที่จะจัดตั้งกลุ่มองค์กรสตรีขึ้นด้วย

สาระสำคัญของหนังสือพิมพ์สตรี หญิงไทย มีดังนี้คือ การแสดงตนเป็นปากเสียงของสตรีในสังคมการเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับสตรี ดังปรากฏานคอลัมน์ "ปากกาของบรรณาธิการริณี" ซึ่งกล่าวเจตนารมณ์ของตนเองไว้อย่างชัดเจนว่า "จะนำเอา

ความก้าวหน้า ความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ มากมายอันเป็นแนวทางแห่งความเจริญที่นำทางให้สตรีเดินตาม" ที่เด่นที่สุดคาน หญิงไทย คือ คอลัมน์สนทนากันเรื่องสิทธิสตรีในคอลัมน์ชื่อ "ความเห็นเรื่องสิทธิของสตรี" เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้เพื่อนชายหญิงมีโอกาสโต้แย้ง โต้ตอบแสดงความคิดเห็นในเรื่องสิทธิสตรี งานของสตรี หน้าที่ของสตรีที่พึงมีต่อชาย ฯลฯ

นอกจากนี้ บทความบางเรื่องใน หญิงไทย ยังได้เสนอปัญหาของสตรีในหลาย ๆ แง่มุม เช่น ในบทความเรื่อง "ฐานะของหญิง" ได้กล่าวถึงสตรีที่ต้องทนทุกข์ทรมานจากการที่สามีมีภรรยาหลายคน และการกล่าวโจมตีการกดขี่แรงงานสตรี (หญิงไทย, 2 พฤศจิกายน 2475) นอกจากนี้ หญิงไทย ยังได้เรียกร้องให้ข้าราชการชายผู้กุมอำนาจในการปกครองประเทศควรแบ่งอำนาจหน้าที่ในครอบครัวให้เท่าเทียมกัน ในบทความเรื่อง "สตรีมิใช่ศัตรูของข้าราชการ" (หญิงไทย, 23 ธันวาคม 2475) เป็นต้น

แต่เป็นที่น่าเสียดายที่หนังสือพิมพ์รายวัน หญิงไทย ปากเสียงของผู้หญิงชาวบ้าน และหญิงชั้นกลางต้องปิดฉากลงในเดือนมกราคม พ.ศ. 2475 โดยคำสั่งคณะราษฎรสาเหตุคงเนื่องจากปัญหาทางการเมือง รวมระยะเวลาที่ หญิงไทย ได้ทำหน้าที่เป็นปากเสียงแทนสตรีได้เพียง 6 เดือนเท่านั้น

อย่างไรก็ตามช่วงเวลาตั้งแต่การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2481-2487 อาจกล่าวได้ว่าเป็น "ยุคมืด" ของการเรียกร้องสิทธิสตรีบนหน้าหนังสือสตรี ทั้งนี้เนื่องจาก

ประการแรก บทความที่สะท้อนปัญหาของสตรีและการวิพากษ์วิจารณ์ผู้ชายที่เคยปรากฏในหน้าหนังสือสตรีในยุคแรก เมื่อมาถึงยุคนี้ก็จะลดน้อยลงจนเกือบหายไปหมด บทความแสดงความคิดเห็นที่ปรากฏในหน้าหนังสือสตรีในสมัยนี้อาจจะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ผู้ชายอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มีลักษณะของการเป็นปัญหาที่ร้ายแรงในความคิดของสตรี การตีบทความเหล่านี้ มิได้เน้นถึงปัญหาเกี่ยวกับสิทธิหรือสถานภาพของสตรี คงเนื่องมาจากว่ากฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวซึ่งเคยเป็นประเด็นสำคัญในการวิพากษ์วิจารณ์นั้นได้รับการแก้ไขไปแล้วในหลาย ๆ ประเด็นคือเมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 และ 6 ว่าด้วยครอบครัวและมรดกใน พ.ศ. 2478 ประเด็นสำคัญ ๆ ที่ได้รับการแก้ไข เช่น ชายสามารถมีภรรยาที่ถูกต้องได้เพียงคนเดียว และการแบ่งสินสมรสเมื่อมีการหย่า

ร่างนั้นให้แบ่งคนละครึ่ง ซึ่งเรื่องเหล่านี้เคยเป็นเรื่องที่สตรียกเอามาเขียนวิพากษ์วิจารณ์ อยู่เสมอ ๆ ในหน้าหนังสือสตรียุคแรก ๆ ถึงแม้จะมีประเด็นที่สตรียังคงเสียเปรียบผู้ชายอยู่บ้าง เช่น เหตุหย่า เรื่องการทากินดิกรรรมที่สตรีต้องขออนุญาตจากสามีแต่เพียงฝ่ายเดียว เป็นการจำกัดสิทธิของสตรีมีสามี (ดู สุภัทรา สิงหลกะ, 2525 : 123) แต่กลุ่มผู้เขียนเรื่องในหนังสือก็มีได้ันามากกล่าวถึงเท่าใดนัก จนดูเหมือนว่าพอใจกับสถานภาพของกฎหมายที่ได้รับการปรับปรุงนั้นเพราะ โดยทั่วไปคนในสังคมก็มองว่าสตรีได้รับการปรับปรุงสถานภาพทางกฎหมายให้ดีขึ้นกว่าเดิมค่อนข้างมาก (พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, 2534 : 49-50)

เหตุผลอีกประการหนึ่งเนื่องมาจาก ความตกต่ำในวงการหนังสือสตรี ทั้งนี้เนื่องจากไม่ปรากฏว่ามีนิตยสารสตรีฉบับใดพิมพ์ออกสู่ตลาดเลย ช่วงเวลาดังแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองระหว่าง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 มีการออกนิตยสารหรือวารสารของทางราชการและหน่วยงานต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ เช่น เทศบาล ประชาบาล ปศุสัตว์ ข่าวโฆษณาการ เป็นต้น นอกจากนั้นเป็นนิตยสารที่มุ่งกลุ่มผู้อ่านทั่วไป เช่น ประชาชาติวันอาทิตย์ ประมวลสาร เอกชน วรรณคดีสาร เป็นต้น โดยมีหนังสือเกี่ยวกับวงการบันเทิงเพียง 2 ฉบับ คือ ชุมนุมภาพยนตร์ และ จอเงิน ในจำนวนนิตยสารเหล่านี้ มีเพียงนิตยสาร สวนอักษร (2485) เท่านั้นที่ให้ความสนใจผู้อ่านที่เป็นสตรีเป็นพิเศษ โดยมี "หน้าผู้หญิง" เป็นประจำทุกฉบับ แต่เนื้อหาโดยทั่วไปของสวนอักษร มุ่งเน้นที่เรื่องอ่านเล่นซึ่งเขียนโดยนักเขียนที่มีชื่อ เช่น น้อย อินทนท์ ร. จันทะพิมพ์ ฯลฯ (พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, 2534 : 39-40)

อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ. 2477 ต่อมาจนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้ปรากฏหนังสือพิมพ์ของสตรีขึ้นฉบับหนึ่งมีชื่อว่า สุภาพสตรี ออกโดยบริษัทไทยพาณิชย์การมี น.ส.ศรีประไพ สิริวรสารเป็นเจ้าของ ในระยะแรกมี น.ส. ถนอม หลิมวานิช เป็นบรรณาธิการ (ลาวัญญ์ รัชตามระ : 165_177) หลังจากนั้นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2484 หนังสือพิมพ์รายวันซึ่งสนใจผู้อ่านที่เป็นสตรีจึงนับเป็นสิ่งที่น่าสนใจมากแต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาของ สุภาพสตรี เราจะพบว่ามิได้มีเนื้อหาสำหรับสตรีโดยเฉพาะ หรือเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของสตรีเป็นพิเศษแต่อย่างใด เนื้อหาของ สุภาพสตรี ส่วนใหญ่จะเป็นไปในทางสนองนโยบายของรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม ทั้งนี้เนื่องจากหนังสือพิมพ์รายวันของสตรีฉบับนี้อยู่ภายใต้

ความอุปถัมภ์ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม บางครั้ง จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้เขียนบทความลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ดังกล่าว

เพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีทัศนคติต่อ ชาวนาว่า "ชาวนาหรือ ชาวไร่ชาวนาเป็นผู้บันดาลความเป็นรื่อนของชาติ เหมือนปรอทวัดไข้เจ็บ นั้นเองหรือเป็นกระจกส่องความเจริญของชาติโดยแท้ "และ" ใครอยากเห็นชาติเป็นมหาอำนาจ ใครอยากให้เห็นลูกหลานของเรามีความเจริญในพายุหน้า ต้องช่วยกันบำรุงส่งเสริมช่วยเหลือและทำอื่น ๆ ทุกทางให้ชาวนาเป็นชาวไร่ชาวนามั่งคั่งสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเสมอ " (นิกร, 3 ตุลาคม 2485) ดังนั้นในปี พ.ศ. 2485 หนังสือพิมพ์ สุภาพสตรี ได้จัดทำฉบับพิเศษ เรื่องของชาวนาขึ้นฉบับหนึ่งมียอดการพิมพ์ถึง 85,000 ฉบับ หมายความว่า สุภาพสตรี ได้ทำประวัติการณ์อันยิ่งใหญ่ในวงการหนังสือพิมพ์ของไทยสมัยนั้น การจัดพิมพ์หนังสือฉบับพิเศษ ดังกล่าวปรากฏว่าได้รับความชื่นชอบและสนับสนุนจาก จอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงครามเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม กล่าวถึงหนังสือ สุภาพสตรี ว่า

...หนังสือพิมพ์ สุภาพสตรี ทุกท่านคงรู้จักชื่อเสียงอันดีงามทั่วกันเป็นแน่ บัดนี้ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้แสดงการปฏิบัติที่ดี ปฏิบัติชอบให้แก่ชาติสมชื่อ อีก โดยจัดทำเป็นฉบับพิเศษ ออกจากนายจ่ายแจกเพื่อเป็นที่ระลึกคุณงาม ความชอบของพี่น้องชาวนาของเราหรือเท่ากับเป็นตรามอบเป็นที่ระลึก แก่ชาวนา ฉันมีความยินดีสิ้นเหลือ...

(นิกร, 3 ตุลาคม 2485)

นอกจากนี้แล้ว หนังสือพิมพ์ สุภาพสตรี ก็ได้แสดงจุดมุ่งหมายของตัวเองไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นหนังสือพิมพ์ทำนองบันเทิงคดี และสารคดีรายสัปดาห์เท่านั้น เนื้อหาส่วนมากมุ่งที่จะให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านที่เป็นสตรี โดยจะมีเรื่องเฉพาะสำหรับสตรีอยู่บ้าง เพื่อแสดงแนวทางของหนังสือดังจะสังเกตเห็นได้จากหนังสือพิมพ์ สุภาพสตรี ฉบับพิเศษได้ขึ้นภาพหน้าปกเป็นรูปสตรีชาวนากำลังหอบฟ่อนข้าว บทความที่ปรากฏในหน้าหนังสือจะเป็นบทความในเชิงให้ความรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของสตรีมากกว่าที่จะเน้นถึงปัญหาเกี่ยวกับสิทธิหรือสถานภาพของ

ผู้หญิง เช่น "คอลัมน์สตรี" ซึ่งเป็นเรื่องการตอบจดหมายแนะนำปัญหาที่ผู้หญิงข้องใจ เช่น แนะนำเรื่องการแต่งกาย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หลังภาวะสงครามโลกครั้งที่สองสงบลง หนังสือพิมพ์สุภาพสตรีก็ได้ปิดกิจการลง ด้วยปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ดังที่คุณหญิงมาลี พันธุมจินดา สนิทวงศ์ฯ นักหนังสือพิมพ์หญิงของสุภาพสตรี ได้เล่าไว้ดังความตอนหนึ่งว่า

หลังภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง ภาวะการณ์บ้านเมืองเข้าสู่ความสงบเรียบร้อยโดยทั่วไปแล้ว คุณหลวงต๋ารงฯ ได้ปรารภกับคุณรองและคุณเทียนฯ อยากจะเลิกกิจการทุ่มเทวีวิทที่เหลื่ออยู่ให้กับธุรกิจการหนังสือพิมพ์เสียที เพราะมองเห็นเด่นชัดว่าเป็นธุรกิจที่ต้องเห็นดีเห็นอยู่ทั้งกายและใจ เป็นการยากต่อการที่จะให้ได้รับผลตอบแทนอันคุ้มค่ากับการลงทุน เป็นการยากต่อการที่จะให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ตามความปรารถนาของการริเริ่มอันเบื้องต้น เพราะภาวะการณ์ของบ้านเมืองมีแนวโน้มให้ปลงใจเชื่อได้ว่า คณะบุคคลที่ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาครองอำนาจบริหารประเทศชาติยังจำเป็นต้องอาศัยลัทธิเผด็จการมาบังคับใช้กันอยู่ จึงมีความคิดกันว่าน่าจะลองหาอาชีพแขนงอื่นมาทำกัน (คุณหญิงมาลี พันธุมจินดา สนิทวงศ์, 2524)

อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาความตกต่ำในวงการหนังสือสตรี คงจะเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญบางประการ คือ

ประการที่หนึ่ง สภาพการปกครองที่รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามใช้การปกครองระบอบเผด็จการเพื่อปฎิวัติวัฒนธรรมให้คนไทยมีวัฒนธรรมอันดีงาม การกระทำเช่นนี้เราอาจพิจารณาในด้านดีได้ว่ารัฐบาลสมัยนั้นใช้การปฎิวัติวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือต่อสู้และป้องกันอุปนิสัยที่จะมากลืนชาติและความเป็นไทย การปฎิวัติวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อการผลิตหนังสือที่สุดคงจะได้แก่ การประกาศการใช้ภาษาไทยแบบใหม่ (ประคอง เจริญจิตรกรรม, 2534 :7) ด้วยการให้ปรับปรุงอักษรไทยของค้ำสระและพยัญชนะที่มี

เสียงซ้ำกันและกำหนดหลักการเขียนหนังสือไทยให้เป็นภาษาไทยแท้ ๆ เช่น "เฒ่า" เขียนเป็น "เช่า" "เขียน" เขียนเป็น "เคียน" เป็นต้น

ซึ่งการปรับปรุงภาษาไทยเช่นนี้ท้าวหัตถ์เขียนและนักหนังสือพิมพ์หลายคนในสมัยนั้นมีความอึดอัดขัดข้องใจเป็นอย่างมาก เช่น มาลัย รุทนิจ ซึ่งขณะนั้นกำลังเขียนเรื่อง "แผ่นดินของเรา" ค้างอยู่ ประกาศหยุดเขียนนวนิยาย โดยแสดงเหตุผลไว้ว่า "...จนกว่าภาษาไทยจะค่อยสบายหายอลเวงและข้าพเจ้าหายเวียนหัวแล้ว" นักเขียนอื่น ๆ ต่างก็ได้รับจับความยุ่งยากในการใช้ภาษาแบบใหม่ไม่น้อยไปกว่ากัน กุหลาบ สายประดิษฐ์ ถึงกับแสดงความเห็นออกมาว่า "ว่าตามความสัตย์จริงแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าเป็นการหันวิสัยที่นักประพันธ์ซึ่งถือเอาการประพันธ์เป็นอาชีพนั้น จะดำเนินอาชีพของเขาต่อไปได้ในยามเช่นนี้" (เสถียร จันทิมาธร, 2525:194)

สภาพการณ์เช่นนี้ได้ท้าวหัตถ์กิจการหนังสือพิมพ์และนิตยสารในประเทศไทยซึ่งเคยเฟื่องฟูอย่างมากในช่วงก่อนหน้านี้ต้องซบเซาลงไป และหนังสือสตรีซึ่งฝังอยู่ในฐานะที่ไม่น่าคนักต้องหยุดกิจการไปโดยสิ้นเชิง

ประการที่สอง สภาพเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้ ซึ่งมีผลมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ในระหว่าง พ.ศ. 2482 ถึง 2487 ท้าวหัตถ์สภาพเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้ค่อนข้างฝืดเคือง โดยเฉพาะในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดภาวะขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นต่อชีวิตหลายอย่าง รวมทั้งวัตถุดิบสำคัญในการผลิตหนังสือ ได้แก่ กระดาษที่ขาดแคลนเป็นอย่างมาก เพราะกระดาษไม่สามารถส่งมาจากต่างประเทศได้ กระดาษที่ซื้อมากเป็นกระดาษซึ่งผลิตขึ้นในประเทศจากโรงงานกระดาษไทยซึ่งมีคุณภาพไม่สู้ดีนัก (ลาวัญย์ รัชตามระ, 2527 :203) และรัฐบาลก็เป็นผู้ควบคุมการจ่ายกระดาษแก่หนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ โดยลดจำนวนกระดาษที่จ่ายให้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับลงครึ่งหนึ่ง ท้าวหัตถ์จำนวนหน้าของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับต้องลดลงจากเดิม เช่น หนังสือพิมพ์สุภาพบุรุษ เมื่อเริ่มแรกยังมีหน้าถึง 10 หน้า แต่ต่อมาจำนวนหน้าก็ลดลงเรื่อย ๆ ในระหว่างสงคราม จนถึงปลายปี พ.ศ. 2487 จึงมีหน้าเหลืออยู่เพียง 5 หน้าเท่านั้นนอกจากนี้แล้วหนังสือพิมพ์ในช่วงระหว่างสงครามต้องสร้างคำขวัญสนับสนุนผู้นำของชาติคือ จอมพล ป. เช่น "เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย" "ความปลอดภัยของชาติอยู่ที่เชื่อผู้นำ" เป็นต้น ถ้าหนังสือพิมพ์ฉบับใดลงข่าวที่ไม่เป็นที่พอใจของรัฐบาลก็อาจจะไม่ได้รับกระดาษ

จากโรงงานกระดาษไทยเลยก็ได้ (ลาวัญย์ รัชตามระ, 2527 : 27) ภาวะการณ์ของการขาดแคลนกระดาษเช่นนี้จึงนับได้ว่าบีบบังคับหนังสือพิมพ์และนิตยสารหลายฉบับ ท้าให้นิตยสารเหล่านั้นต้องหยุดกิจการไปเนื่องจากไม่มีทุนเพียงพอ (วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2522:142)

สถานการณ์ทางการเมืองที่ไม่เอื้ออำนวยมีการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ นักเขียนและผู้จัดทำจึงหาทางออกด้วยการเสนอเรื่องอ่านเล่นเพื่อความบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ และเมื่อเนื้อหาในส่วนนี้กลายมาเป็นที่นิยมของผู้อ่าน ปัญหาเรื่องความไม่ชอบธรรมต่าง ๆ ที่สตรีได้รับก็ดูจะถูกกลืนหายไป ทว่าสิ่งนี้มีได้หมายความว่าปัญหาต่างๆ ของสตรีในสังคมไทยจะได้รับการแก้ไขโดยสิ้นเชิง แต่เป็นเพราะสภาพทางการเมืองที่ไม่เอื้ออำนวย (พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, 2534 : 50)

ความไม่มั่นคงของกิจการหนังสือสตรี เป็นอีกเหตุผลหนึ่ง จะสังเกตเห็นได้จากหนังสือสตรีที่ปรากฏนับแต่ช่วงรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา (ดู ระวีวรรณ ประกอบผล, 2530) หนังสือเหล่านี้มักจะมีอายุไม่ยืนยาว ส่วนมากจะออกเผยแพร่ไม่เกิน 1 ปี ก็เลิกกิจการไป คงจะเนื่องมาจากการที่สตรียังไม่เห็นความสำคัญของหนังสือเฉพาะสำหรับสตรี การจำหน่ายของหนังสือสตรีจึงน่าจะไม่ได้ดีนัก ซึ่งหนังสือที่ขาดทุนก็ย่อมไม่สามารถดำเนินกิจการอยู่ได้นานนักภาวะ "ล้มลุกคลุกคลาน" จึงเกิดขึ้นอยู่กับหนังสือสตรียุคนี้

แม้ในช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามอาจเรียกได้ว่าเป็นยุคมืดของการเรียกร้องสิทธิสตรีบนหน้าหนังสือของผู้หญิงดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ก็ยังมีนักเขียนบางคนที่ยพยายามจะแสดงตนเป็น "ปากเสียง" ของสตรีในสังคมไทยในการเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับสตรี ด้วยการผลิตงานที่เป็นเนื้อหาสาระขึ้นมาบ้าง อันเป็นผลจากการทำงานร่วมกับผู้ชายโดยอาจจะสอดแทรกไว้ในโครงเรื่องที่ยังคงเป็นเรื่องรักหรือเรื่องในครอบครัวอยู่เช่นเดิม ดังปรากฏว่า น. ประภาสติด (นงโรช ประภาสติด) นักเขียนสตรีคนหนึ่งได้เสนอบทบาทตัวละครหญิงที่ชื่อว่า "สุดสวาด" ไว้ใน "เรื่องรัก-เรื่องแค้น" ลงพิมพ์ในหนังสือ สวนอักษร แตกต่างไปจากธรรมเนียมของตัวละครหญิงในสมัยก่อนสุดสวาดไม่ได้เป็นเพียงตัวแทนของสตรีที่เกิดมาเพื่อแสวงหาความรัก แต่เธอเป็นสตรีไทยยุคใหม่ ผู้เริ่มเคลือบแคลงกับการเป็นช้างเท้าหลังและผู้อยู่ใต้อำนาจครอบครัว พร้อม

กับเริ่มแสวงหาอุดมการณ์ในการดำเนินชีวิตควบคู่กันไปด้วย สุดสวาทเห็นความสำคัญของการทำงานนอกบ้านเพื่อหาหน้าที่เลี้ยงดูครอบครัวแทนบิดา ตั้งความต่อนหนึ่งว่า

... กลีบกุหลาบดอกนี้ก็ค่อย ๆ ร่วงลงที่ละกลีบสองกลีบ พินิจดูเหมือนชีวิตของสตรีเหลือเกิน ถ้าไม่มีคุณความดีประดับตัวตั้งแต่วัยสาวเสียบ้าง เมื่อแก่ตัวเข้าก็คงไม่ผิดอะไรกับดอกไม้ที่ร่วงโรย ที่คิด ๆ แล้วก็ให้หยากจะทำงานการอะไรสักอย่างเสียเหลือเกิน การนั่งกินนอนกิน คิดแต่จะแต่งตัวสวยแล้วก็เที่ยวเตร่ไปพบคนนั้นคนนี้หย่างนั้นมันก็สบายดีหรอกน้อย แต่ทว่าเป็นการปล่อยชีวิตให้สิ้นเปลืองไปเปล่า ๆ ที่เห็นไม่มีอะไรเป็นแก่นสารเลย จึงหยุด หน้าที่ผู้หญิงอยู่ที่เบมแม่บ้าน เบมแม่ได้ภรรยาปฏิบัติตามารดาหรือสามี แต่ก็ได้อย่างที่ ซึ่งไม่มีบิดาเหมือนน้อยเล่า แล้วก็ยังมีลูก (ด้วยยังไม่มีพ่อ) และก็ยังไม่มีทราบแน่ด้วยว่าจะมีหรือไม่มีชีวิตที่มีสิ้นเปลืองเหมือนดอกกุหลาบในแจกันนี้ดอกหรือ (สวนอักษร, 2485 : 26)

เมื่อพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว ถึงแม้ผู้เขียนนวนิยายจะมีการตั้งข้อสงสัยฐานะและบทบาทของผู้หญิงต่อหน้าที่ของการเป็นเมียและแม่ แต่ก็เป็นการหยิบยกเรื่องดังกล่าวโดยวางอยู่บนพื้นฐานทางโลกทัศน์ของผู้หญิงที่ยังไม่มีโอกาสแต่งงาน ด้านเนื้อหาที่ผู้เขียนนำเสนอก็หาได้แสดงการคัดค้านที่รุนแรงอันมีส่วนจะทำให้ความคิดอ่านของผู้หญิงในหลายเรื่องเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพื้นฐานทางความคิดของผู้เขียนได้รับอิทธิพลของอุดมการณ์แม่เรือนอยู่ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการแทรกซึมของอุดมการณ์แม่เรือนอีกรูปแบบหนึ่ง

ปฏิกิริยาของสตรีสามัญชน

โดยเนื้อแท้แล้วสถานภาพตลอดจนความแตกต่างของบรรทัดฐานทางสังคม และแบบแผนพฤติกรรมระหว่างสตรีสามัญชนกับสตรีชั้นสูง สตรีสามัญชนค่อนข้างมีบทบาทสูงในสังคม สิทธิเสรีภาพค่อนข้างเท่าเทียมกับผู้ชาย เนื่องจากจะต้องเป็นกำลังสำคัญในการผลิต และยังคงต้องเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สตรีในระดับสามัญชนมีบทบาทและสถานภาพในสังคมค่อนข้างสูงกว่าสตรีชั้นสูง

ถึงแม้ว่าในสมัยสร้างชาตินี้ สตรีสามัญชนยังคงถูกคาดหวังให้ทํามาหากินเลี้ยงดูครอบครัว เช่นเดียวกับกับชายตามที่เคยเป็นมาในอดีตบุรุษ แต่ก็ยังมีหลักฐานที่พบว่ารัฐบาลได้มีความพยายามที่จะวางแบบแผนระเบียบประเพณีการประพฤติปฏิบัติให้กับสตรีสามัญชน เช่นเดียวกับสตรีชั้นสูง และสตรีชั้นกลาง ภายใต้แนวความคิด "อุดมการณ์แม่เรือน" อย่างไรก็ตาม สตรีสามัญชนส่วนใหญ่ไม่อาจปฏิบัติตามให้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวได้ เพราะการที่สตรีสามัญชนต้องทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายในสังคมเกษตรกรรม มีบทบาทสำคัญในการค้าขาย และกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ และยังมีเงื่อนไขจากปัจจัยอื่น อาทิ การศึกษาการอยู่ในภูมิภาคที่ห่างไกลจังหวัด ทำให้สตรีสามัญชนมีโอกาสรับรู้นโยบายของรัฐน้อยกว่าสตรีชั้นสูงชั้นกลาง ทั้งข้อควรปฏิบัติตาม "อุดมการณ์แม่เรือน" ในหลาย ๆ ประการก็ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสามัญชน

นอกเหนือจากนั้น นโยบายการสร้างชาติด้านวัฒนธรรมบางเรื่อง เช่น การปฏิบัติการแต่งกายสตรีที่ครอบคลุมไปถึงสตรีสามัญชนด้วย โดยรัฐบาลได้ชักชวนให้สตรีสามัญชนซึ่งส่วนใหญ่ยังคงนุ่งผ้าโจงกระเบน ห่มผ้าคาดอก ตามแบบสมัยต้นรัตนโกสินทร์ หรือใส่เสื้อคอกระเช้า เปลี่ยนมาสวมเสื้อ นุ่งกระโปรง หรืออย่างน้อยนุ่งผ้าถุง และสวมหมวก ซึ่งวิธีการชักชวนให้ประชาชนแต่งกายแบบใหม่ทั้งการให้ข้าราชการแนะนำด้วยวาจา หรือแม้กระทั่งมอบเงินให้ข้าราชการที่รับผิดชอบในท้องถิ่น ๆ ใช้จ่ายในการปรับปรุงการแต่งกายของราษฎร นำสังเกตว่าการปฏิบัติการแต่งกายของสตรีไม่ได้รับการตอบสนองจากสตรีสามัญชนเท่าที่ควร โดยเหตุนี้ รัฐบาลจึงออกพระราชบัญญัติวัฒนธรรมกำหนดบทลงโทษปรับแก่ผู้ที่แต่งกายไม่เรียบร้อย และได้จัดตั้งคณะกรรมการสอดส่องวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทย (หจข., ศธ 0701.3/75

"ระเบียบการต่าง ๆ พ.ศ.2485-2486") นอกจากนี้ผู้ที่แต่งกายแบบเดิมจะไม่ได้รับความสะดวกในการติดต่อราชการ หรือในการโดยสารรถหรือเรือประจำการ นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานว่า แม้ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งสตรีนุ่งผ้าโจงและคลุมหน้าตามประเพณีนิยมนั้น ข้าราชการท้องถิ่นก็ได้รับคำสั่งให้ชักจูงสตรีไทยมุสลิมเหล่านั้นให้เปลี่ยนเป็นนุ่งผ้าถุงแบบไทยและสวมหมวกแทนผ้าคลุมผม (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2535: 20)

ยิ่งไปกว่านั้น ในส่วนภูมิภาคที่อยู่ห่างไกลจากจังหวัดยังพบว่า สตรีสามัญชนส่วนใหญ่ยังขาดความสนใจอยู่ ดังเช่น ในจังหวัดกาญจนบุรีได้จัดให้มีการแลกัณฑ์เพื่อ

รางวัลแก่สตรีที่แต่งกายสวมหมวกที่ได้มาตลาด นอกจากนี้มีการออกตลาดนัด เพื่อส่งเสริมการแต่งกายสวมหมวกของสตรี ขณะเดียวกันยังปรากฏว่า พ่อค้าคนไทยและคนต่างด้าวในเขตเทศบาลยังพร้อมใจกันสนับสนุนนโยบายรัฐบาลในด้านการแต่งกาย และการสวมหมวกของประชาชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติ โดยจะไม่ทำการติดต่อหรือซื้อขายสินค้าในร้านแก่ผู้ที่แต่งกายไม่ถูกต้องตามรัฐนิยม และคำวิงวอนของท่านนายกรัฐมนตรี (หจข., [3] สร.0201.55/7 "ให้ข้าราชการชี้แจงแก่ครอบครัวและประชาชนให้ชาวซึ่งถึงความสำคัญในการบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ 14 กันยายน 2484-27 พฤศจิกายน 2488)

นอกเหนือจากนี้ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมวัฒนธรรมและเผยแพร่แนวคิด "อุดมการณ์แม่เรือน" ให้กลุ่มสตรีสามัญชน โดยเฉพาะในส่วนภูมิภาครัฐบาลจึงให้จัดการอบรมสตรีสามัญชน และได้จัดให้สุภาพสตรีที่เป็นภรรยาข้าราชการตั้งแต่ชั้นหัวหน้าขึ้นไปเป็นผู้บรรยายโดยให้เน้นหนักไปในเรื่องวัฒนธรรม ศิลธรรม การสมาคมสังคม ความประพฤติและมรรยาท ตลอดจนความรู้รอบตัวอันสตรีจะพึงรู้ โดยหัวข้อในการอบรมชี้แจงสำหรับสตรี อาทิเช่น ให้มีความรู้ในการเป็นแม่บ้านที่ดี การมารดาภิเษกสงเคราะห์ด้วย (หจข., มท.5.5/41 "หน้าที่คนไทยในการรบ พ.ศ.2485")

โดยสรุป นโยบายสร้างชาติไม่มีผลกระทบต่อสตรีสามัญชนมากมายนัก จะมีผลกระทบบ้างก็เฉพาะสตรีบางกลุ่มที่ได้รับการอบรมให้แม่และเมียเท่านั้น นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่า นโยบายที่กระทบต่อสตรีสามัญชนที่สุดก็คือ การแต่งกาย ดังปรากฏว่ารัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติวัฒนธรรม ซึ่งทำให้สตรีสามัญชนต้องพยายามปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าวแต่ก็ไม่เคร่งครัดมากนัก

การเรียกร้องสิทธิของสตรีช่วง พ.ศ. 2481-2487

แม้ว่ายุคการสร้างชาติจะไม่ปรากฏว่ามีกระแสการเรียกร้องสิทธิสตรีของกลุ่มสตรีหัวก้าวหน้าตามหนังสือพิมพ์เหมือนในยุคที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ตามกระแสการเรียกร้องของสิทธิสตรีของกลุ่มสตรีหัวก้าวหน้าในยุคนี้กลับปรากฏในรูปของการรวมตัวเป็นกลุ่มจัดตั้งเป็นสมาคมขึ้นมา คือ สหพันธ์สตรีมหาวิทยาลัยแห่งกรุงสยาม และกลุ่มบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย

สหพันธ์สตรีมหาวิทยาลัยแห่งกรุงสยาม (สสมส.)

ความไม่เท่าเทียมกันในด้านการศึกษา นั้น นอกจากจะทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในระหว่างเพศแล้ว ยังทำให้สถานภาพของสตรีต่างชนชั้นนั้นมีความแตกต่างกันมากด้วย สตรีชั้นสูงและชั้นกลางมีโอกาสได้ศึกษาความรู้มากกว่า และพลอยได้รับสิทธิบางอย่างที่สตรีสามัญชนไม่มีวันจะได้รับปัญหาการให้การศึกษาแก่สตรี เพื่อให้สตรีทุกชนชั้นมีความคิดเท่าเทียมกันจึงเป็นเรื่องสำคัญประการแรกกลุ่มสตรีซึ่งตระหนักถึงปัญหาการศึกษาจึงรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมโดยมีชื่อว่า "สหพันธ์สตรีมหาวิทยาลัยแห่งกรุงสยาม" (สสมส.) ในปี พ.ศ. 2481 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้สตรีทุกระดับชั้นได้รับการศึกษา คณะสตรีกลุ่มนี้อยู่ภายใต้การนำของ ดร. เพียร สุนทรระกูล เป็นกลุ่มสตรีที่ได้รับการศึกษามาจากตะวันตก สมาคมนี้อาศัยวัตถุประสงค์ 7 ประการด้วยกันคือ

1. เพื่อส่งเสริมการศึกษาของสตรี
2. เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสตรี
3. เพื่อรวมกันช่วยทำประโยชน์ให้แก่ผู้หญิงและประเทศชาติ
4. เพื่อเผยแพร่เกียรติยศของสตรีไทยในต่างประเทศและให้มีความสัมพันธ์ระหว่างสหพันธ์สตรีทั่วโลก
5. สมาชิกของสมาคมนี้จะได้รับความสะดวกเมื่อมีธุระจะเดินทางไปต่างประเทศใน ทุก ๆ ประเทศที่มีสมาคมสหพันธ์สตรีของประเทศนั้น ๆ
6. สมาชิกจะได้จัดส่งสตรีไทยไปศึกษาวิชาในต่างประเทศโดยทุนสนับสนุนจากสหพันธ์สตรีมหาวิทยาลัยกลาง
7. จะออกหนังสือสำหรับสมาคมเช่นเดียวกับสหพันธ์ ฯ ในระหว่างประเทศ (ประชาชาติ, 1 มิถุนายน 2481)

การดำเนินงานของสมาคมนอกจากจะติดต่อกับสมาคมสหพันธ์สตรีมหาวิทยาลัยแล้วสมาคมยังได้ร่วมมือกับเทศบาลนครกรุงเทพทำการช่วยเหลือสตรีและเด็กอนาถ การแก้ไขปัญหาระเบิดที่ถูกต้องไม่ใช้หามาตรการลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว ที่น่าสังเกต การจัดตั้งสมาคมนี้ได้รับความสนใจจากนิสิตสตรีเป็นจำนวนมากไม่น้อย มีการสมัครเป็นสมาชิกถึง 60 คน และมีสตรีผู้ที่มีชื่อเสียงที่ให้ความสนใจเข้าร่วมประชุมด้วย คือ นางไสว

ทองเจือ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนการเรือน และคุณหญิงอนุรักษราชมณเฑียร (พัว วัชรโรทัย)
(ประชาชาติ, 22 มิถุนายน 2481)

ส่วนที่น่าสนใจที่สุดของการรวมตัวของสตรีหัวก้าวหน้ากลุ่มนี้อยู่ที่กลุ่มสตรีอาชีพครู ซึ่งส่วนใหญ่มองว่าเป็นอาชีพที่ค่อนข้างอนุรักษ์นิยม อย่างไรก็ตามการที่สตรีกลุ่มนี้มีโอกาสในการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตัวเองเช่นนี้ ได้สร้างความมั่นใจในตัวเองให้กับสตรีมากขึ้น ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากการทำงานก็จะมีผลในการสร้างโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น และเห็นปัญหาการศึกษาของสตรี จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มสตรีอาชีพครู เกิดความตื่นตัว เข้าร่วมแก้ปัญหาดังกล่าว

กลุ่มบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย

ถึงแม้ว่าในสมัยนี้สตรีจะมีโอกาสในการศึกษา การทำงาน และการดำเนินชีวิตมากขึ้นกว่าเดิม แต่สตรีก็ยังคงเสียเปรียบผู้ชายบางเรื่องที่ชัดเจนที่สุด คือ ความเสียเปรียบในเรื่องสิทธิทางกฎหมาย ซึ่งในขณะนั้นกฎหมายครอบครัวที่ยังง้ำข้ออยู่ถึงแม้จะมีการปรับปรุงไปบ้างแล้ว แต่สตรีก็ยังเสียเปรียบอยู่ ปัญหาส่วนนี้ได้ถูกสะท้อนออกมาในขณะที่สตรีกลุ่มหนึ่งมีประมาณ 6 คนได้เข้าศึกษาวิชากฎหมายที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ทำให้สตรีระดับปัญญาชนเหล่านี้ตระหนักว่าสตรีไทยยังเสียเปรียบทางด้านกฎหมายอยู่ดังปรากฏในงานเขียนเรื่อง "ประวัติการร้องขอสิทธิสตรีต่อรัฐบาล" ของคุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ ธรรมศาสตร์บัณฑิต ปี 2482 ความตอนหนึ่งว่า

เมื่อข้าพเจ้าเรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขณะที่เรียนถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพที่ 5 เกี่ยวกับครอบครัว ข้าพเจ้าเกิดความสงสัยว่าเพราะเหตุใด กฎหมายจึงจำกัดสิทธิหญิงมีสามี ซึ่งจำกัดในข้อกฎหมายว่า "หญิงมีสามีถ้าไม่ได้รับอนุญาตจากสามีจะทำนิติกรรมใด ๆ ผูกพันหรือสินบริคณห์ไม่ได้ การใดกระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัตินี้ กฎหมายถือว่าเป็นโมฆะกรรม" ข้าพเจ้าเกิดความสงสัยว่าทำไมหญิงมีสามีซึ่งตามความเข้าใจอย่างธรรมดาแล้ว ควรจะเป็นผู้ใหญ่ขึ้น มีความรับผิดชอบมากขึ้นแต่เหตุใดแล้วจึงถูกจำกัดสิทธิลงซึ่งเท่ากับว่าหญิงมีสามีนั้นกลับเข้ามาอยู่ในกลุ่มพวกผู้เยาว์หรือพวกเสมือนไร้ความ

สามารถ อันมีกฎหมายบัญญัติไว้ว่า ผู้เยาว์นั้นจะทานิติกรรมใด ๆ จะ ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองเสียก่อนเมื่อข้าพเจ้า เกิดความสงสัยเช่นนี้จึงได้ศึกษาไปตามครูบาอาจารย์ก็ได้ความว่าการที่ จากัดสิทธิหญิงมีสามีไว้เช่นนั้น เพราะต้องการที่จะให้ครอบครัวเป็นปกติสุข คือในขณะที่ออกกฎหมายฉบับนี้เห็นว่าผู้หญิงมีความรู้น้อยกว่าชายจึงกำหนด ผู้ชายให้เป็นหัวหน้าและผู้หญิงต้องได้รับอนุญาตเสียก่อนจึงจะทานิติกรรม ใด ๆ ได้...(สุภัทรา สิงหลกะ, 2525 : 15-16)

ในส่วนของ การเผยแพร่ความคิดเรื่องความเสมอภาคทางเพศของกลุ่มบัณฑิตสตรี ทางกฎหมายสตรีหลายคนพยายามเรียกร้องเพื่อสิทธิสตรี โดยการแสดงความคิดเห็นใน ประเด็นที่จะเพิ่มสิทธิและบทบาทของสตรีหัวข้อต่าง ๆ เช่น สุภัทรา สิงหลกะ อดีตนักศึกษา วิชากฎหมายหญิง มธก.และจบธรรมศาสตร์บัณฑิตปี 2482 ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการ ศึกษากฎหมายของสตรีไทยในประเทศไทยนั้นโดยเขียนเป็นบทความลงในหนังสือ ธรรมศาสตร์บัณฑิตในปี พ.ศ. 2484 เรื่อง "สตรีควรเรียนกฎหมายหรือไม่"ซึ่งได้ พยายามชี้เหตุผลว่าในสมัยที่ประเทศไทยกำลังเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วโดยอาศัยหลัก การปกครองแบบประชาธิปไตยประเทศไทยต้องการผังรกรากประชาธิปไตยให้แก่พลเมือง ทุกคนตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ สิทธิในการเป็นผู้แทนราษฎรเป็นได้ทั้งชายและสตรี สตรี ไทยเราได้รับการยกย่องกว่าสตรีบางประเทศในทางการ เมืองสตรีไทยมีโอกาที่จะได้ใช้ ความรู้ความสามารถของตนร่วมมือกับรัฐบาลช่วยจรรโลงประเทศ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้อง เป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องรู้กฎหมายไม่ว่าเพื่อประโยชน์ของการเป็นแม่บ้านและการทำเลี้ยงตนเองเท่านั้น ยังเป็นประโยชน์แก่การปกครองแบบประชาธิปไตยด้วย ฉะนั้นเราจะต้องรู้สิทธิและหน้าที่ ของการเลือกผู้แทนราษฎร รู้จักหลักการปกครองที่เข้าในประเทศไทยทุกวันนี้

ในว่าการเสนอว่าสตรีเรียนกฎหมายนั้น สุภัทรา ก็พยายามแสดงเหตุผล ให้สอดคล้องกับนโยบายการเชิดชูบทบาทของการเป็น "เมีย" และ "แม่" ของรัฐบาล จอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยกล่าวว่า "สตรีกับการเรียนกฎหมายไม่ขัดกับธรรมชาติของ สตรีแต่อย่างใด ตรงกันข้ามสตรีควรได้รับการศึกษาวิชากฎหมายทั้งนี้เพราะการศึกษา กฎหมายนอกจากจะช่วยสร้างบุคคลาที่มีความรู้สูงแล้วยังช่วยสร้างแม่บ้านที่ดีให้แก่ครอบครัว

อีกด้วย เช่น ลักษณะของการเรียนกฎหมายต้องใช้ความพิถีพิถัน พิจารณาถึงเหตุและผลเสมอเป็นนิจนี้ ย่อมจะช่วยให้การเข้าใจผิดหยาบหยาบในเหตุการณ์เล็ก ๆ น้อย ๆ และการทะเลาะวิวาทในครอบครัวลดน้อยลง และนอกจากนี้ยังจะเป็นที่ปรึกษาและผู้ช่วยในกิจการต่างๆ เป็นการแบ่งเบาภาระของสามีได้เป็นอย่างดีด้วย"

ในทางปกครองบ้านเรือนนั้น กฎหมายได้สอนให้รู้จักวิธีปกครองไว้แล้ว การเป็นแม่บ้านก็คือเป็นผู้ปกครองบุตรและผู้คนที่อยู่ในบ้านทั้งหมด กฎหมายปกครองจะสอนวิธีการปกครองชุมชนส่วนใหญ่ว่าจะนั้นเมื่อเราใช้หลักการเหล่านี้เพียงเล็กน้อยเท่าที่จำเป็น แบ่งแยกมาปกครองชุมชนส่วนน้อยภายในบ้าน จะรู้สึกว่าจะสะดวกและง่ายที่จะจัดการปกครองให้เรียบร้อยต่อไป นอกจากนี้เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว ก่อนที่จะได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย (มธก) จะต้องได้รับการอบรม 15 วัน เสียก่อนในระหว่างการอบรม 15 วัน นักศึกษาที่สำเร็จงานปีเดียวกันทั้งชายและสตรีจะต้องเข้าเรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยด้วยกันทั้งหมด ประโยชน์ที่ได้รับจากการอบรมนี้จะช่วยในการเป็นแม่บ้านอย่างมาก สตรีที่ได้รับการศึกษาชั้นสูง มีความอดทน มีน้ำใจกว้างขวางและรู้จักการฉลาดคดี ย่อมมีประโยชน์แก่สามีไม่ว่าสามีผู้นั้นจะดำรงฐานะและมีตำแหน่งสูงเพียงใด ฉะนั้นการศึกษากฎหมายนอกจากจะสร้างบุคคลที่มีความรู้สูงแล้วยังช่วยสร้างแม่บ้านที่ดีให้แก่ครอบครัวอีกด้วย (สุภัทรา สิงหลกะ, 2525: 34-36)

ปัญหาสำคัญที่ทำให้การเคลื่อนไหวเพื่อการเรียกร้องสิทธิสตรีในสมัยนี้ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร คงจะเนื่องมาจากระบบการเมืองที่ใหม่เปิดโอกาสให้สตรีทั่วไปได้แสดงความสามารถและการเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ส่งผลให้การรวมตัวระหว่างกลุ่มสตรีเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังที่ คุณหญิง สุภัทรา สิงหลกะ กล่าวไว้ว่า

เมื่อข้าพเจ้าเรียนจบได้ปริญญาตรีธรรมศาสตร์บัณฑิตเมื่อปี พ.ศ. 2482 และต่อมาเมื่อประมาณปลายปี พ.ศ. 2484 ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น พวกเราติดต่อกันโดยยากลำบาก

อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่า การออกมามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่
 รัฐบาลสนับสนุนของกลุ่มสตรีชั้นสูงและชั้นกลางจำนวนหนึ่ง และการมีสตรีที่ศึกษาวิชากฎหมาย
 จำนวนหนึ่ง เริ่มรู้สึกถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมทางเพศ แสดงให้เห็นว่าผลของการที่ได้มีส่วน
 ร่วมในการดำเนินนโยบายเอื้อชอุบเทาการเป็น "เมีย" และ "แม่" ในสมัยสร้างชาติของ
 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นับเป็นพื้นฐานสำคัญให้สตรีกลุ่มหนึ่งมีความมั่นใจและเห็นปัญหา
 ความไม่ชอบธรรมที่สตรีได้รับ เมื่อบรรยากาศทางการเมืองอำนวย สตรีกลุ่มนี้จึงเริ่มออก
 มาเฝ้าบทบาทในการเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ดังตัวอย่างเช่น

พ.ศ. 2490 สตรีที่ได้รับปริญญาการศึกษาทางกฎหมายและการ
 เภยกิจจำนวนประมาณ 80 คน ได้รวมตัวกันก่อตั้งเป็นคณะโรดยใช้ชื่อว่า "คณะเนติบัณฑิตและ
 ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิง โดยมิ.ร.ว. เสริมศรี เกษมศรี เป็นประธานคณะเนติบัณฑิตและ
 ธรรมศาสตร์บัณฑิตหญิงคนแรก การดำเนินงานของสมาคมในระยะแรกได้ทำกิจการให้เป็น
 สาธารณกุศล ในด้านเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายให้แก่ผู้หญิงได้ทราบ และเปิดสำนักงานเพื่อ
 ำให้โอกาสแก่บุคคลทั้งสตรีและชายได้มาปรึกษาคดีทางกฎหมายได้ ในปี พ.ศ. 2491 สมาคม
 ได้จัดให้มีการอภิปรายเรื่องสิทธิสตรีขึ้นเป็นครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใน
 การอภิปรายคราวนั้นได้มีการเชิญนักหนังสือพิมพ์เข้าร่วมรับฟังด้วย ซึ่งผู้บรรยายเกี่ยวกับ
 เรื่องสิทธิสตรี เป็นบัณฑิตสตรีทางด้านกฎหมายทั้งสิ้น